

Når toleransen blir totalitær

Av Jon Kvalbein, Signert, Aftenposten 1. August, 2006

Demokratiet forutsetter stor toleranse. Men toleransebegrepet må ikke misbrukes til å opphøye relativismen til statens ideologi.

Toleranse er et vakkert ord. Alle liker å kalles tolerant. Men fagre ord kan være farlige. De kan forlate sin definisjon og opptre som sommerfugler som utløser mer følelser enn tanker. Vakre ord kan tilsløre og forføre.

Toleranse er en holdning som vi kan ha i forhold til en mening, et livssyn eller en handling. Toleransens egenart blir best synlig dersom vi skjelner mellom å akseptere, å respektere og å tolerere. Noen meninger aksepterer vi, i den forstand at vi identifiserer oss med dem. Andre meninger respekterer vi, idet vi betrakter dem som aktverdige og positive, uten at vi gjør dem til våre egne. Tolerere betyr å tåle eller utholde. Det vi tolererer, er noe vi verken aksepterer eller respekterer. Toleranse setter krav til den som skal tolerere. Jeg må gi rom for noe jeg misliker. Den som synes det er enkelt å være tolerant, har ikke forstått hva toleranse er.

Et demokrati krever borgere med stor toleranse. Ytringsfriheten er fundamental. Ingen meninger skal sensureres. Samtidig må alle ytringer kunne kritiseres offentlig. Toleranse er ikke likegyldighet, ikke forsøk på harmonisering. En tolerant person må kunne motarbeide det han tolererer. En ateist må kunne bekjempe enhver religion. Men en åndskamp må kjempes på åndelig vis, med argumenter – ikke ved politiske, økonomiske eller juridiske maktmidler. Der makt blir viktigere enn argumenter, dør demokratiet.

Menneskerettighetene er uttrykk for hva stater skal tolerere. Like fundamental som ytringsfriheten er trosfriheten, religionsfriheten og foreldreretten. Staten skal tolerere at kristne, muslimer og human-etikere fritt får organisere seg og virke i samsvar med sitt trosgrunnlag og sin målsetting. Toleranseidealet krever ikke at alle religioner og livssyn skal tolerere alle slags trosoppfatninger blant medlemmer, tillitsvalgte eller ansatte. En kristen kan ikke være imam eller ansatt i Human-Etisk Forbund. En som lærer og lever i strid med kristen tro kan ikke kreve ansettelse eller tillitsverv i en kristen kirke, organisasjon eller institusjon. Staten må respektere disse institusjonenes indre styringsrett.

Enkelte av våre kulturradikale politikere har vansker med dette. De som tror at alle religioner og livssyn er like verdifulle/verdiløse, kan gjøre sin egen tro til overordnet norm. En religion som presenterer seg som sann, får rødt kort der relativisten opptre som dommer. Slik oppnår relativisten en dobbel gevinst. Han slipper å argumentere saklig med den motpart han har utvist fra banen. Og han slipper å få sitt eget standpunkt analysert. For ingen spiller kan diskutere med dommeren. Relativister har vansker med å tolerere andre sannheter enn at sannheten ikke finnes. Dersom denne holdningen påtvinges andre, opptre relativistene totalitært. Filosofen Hans Skjervheim beskrev det liberale dilemma slik: Når de liberale prinsipper blir absolutte, endrer det hele seg til absolutt illiberalitet. Dette kan omformes slik: Dersom relativismen opphøyes til overordnet norm, blir den totalitær og intolerant.

En pluralistisk stat er et gode – i den forstand at alle religioner og livssyn får rammevilkår som gir dem frihet til å virke i samsvar med sin egenart. Men dersom pluralismen opphøyes til en statlig ideologi som gjennom skole og lovverk fremmer det syn at alle religioner og livssyn er like sanne, er relativismen blitt vår nye statsreligion. Pave Benedikt XVI har med rette advart mot "relativismens diktatur".